

Mr. W.H. van Boom**

Toekomstigheid van vorderingen* (I)

Wanneer is een vordering nu eigenlijk toekomstig?

Het BW geeft geen definitie van het begrip 'toekomstige vordering'. En dat terwijl er belangrijke rechtsgevolgen aan het 'toekomstig zijn' van vorderingen verbonden zijn. De vraag rijst dus: wanneer is een vordering nu eigenlijk toekomstig?

I. Inleiding

In het (recente) verleden is uitzonderlijk veel geschreven over de mogelijkheid van beschikken over en het

beslagleggen op toekomstige vorderingen¹. Wat in al die bijdragen evenwel sterk onderbelicht is gebleven, is de vraag *wanneer* een vordering nu eigenlijk toekomstig is. Dat is overigens niet verwonderlijk, aangezien noch de wet noch de rechtspraak dienaangaande in detail treden. En dat terwijl het voor de praktijk van groot belang is om te weten of een vordering toekomstig is of niet. Bijvoorbeeld voor de curator in een faillissement die op grond van art. 35 Fw. wil nagaan welke vorderingen wel en welke niet in de boedel gevallen zijn. Alle toekomstige vorderingen vallen in de boedel, ongeacht of ze bij voorbaat bezwaard zijn of bij voorbaat geleverd ter overdracht².

Binnen de categorie van toekomstige vorderingen is het weer van belang om te weten of een dergelijke vordering rechtstreeks haar grondslag vindt in een bestaande rechtsverhouding of niet³. Zoja, dan kan de vordering bij voorbaat geleverd worden ter stille verpanding op grond van art. 3: 239 lid 1 BW en kan bovendien beslag gelegd worden op de vordering. Zie immers art. 475 Rv. Vindt de toekomstige vordering niet rechtstreeks haar grondslag in een reeds bestaande rechtsverhouding,

* Met dank aan mr. H.W. Wiersma, Universitair docent vakgroep Privaatrecht, Universiteit van Amsterdam. Tekst en noten werden afgesloten op 27 februari 1993.
** Toegevoegd docent vakgroep Privaatrecht, Katholieke Universiteit Brabant.
1. Zie m.n. M.A. Blom, *Zekerheidscessie en stille verpanding van toekomstige vorderingen*, NIBE 1989 (verder te noemen: *NIBE-geschrift*), M.M. Olthof, *Overdracht van toekomstige vorderingen in "Recht vooruit"* (150 jaar BW-bundel), Deventer 1988, pp. 121-138, F. Molenaar in *WPNR* 6029, pp. 849 e.v., A.I.M. van Mierlo in *WPNR* 6030, p. 888 alwaar ook veel literatuur en jurisprudentie genoemd wordt, en J.H.M. van Swaaij in *WPNR* 6065, pp. 717-724.
2. Art. 35 lid 2 Fw.. Zie *Parl. Gesch. Inv. Boek 3*, p. 1249 en vooral *MvT TK Inv. wet eerste gedeelte 16 593*, nr. 3, p. 138. Vgl. voorts Molenaar, *Kw. ber.*

NBW 1990/2, p. 55.
3. In de literatuur heerst geen overeenstemming over de terminologie voor de verschillende soorten toekomstige vorderingen. De toekomstige vordering met grondslag worden ook wel omschreven als: "toekomstige vorderingen in materiële zin" (A.I.M. van Mierlo, *WPNR* 6014, p. 511 l.k.) of "relatief toekomstige vorderingen" (m.n. R.H.W.A. Verhoeven, *WPNR* 6025). Toekomstige vorderingen zonder grondslag worden ook wel omschreven als: "toekomstige vorderingen in ruime zin" (Vgl. De Waal-Van Wessems, *WPNR* 5645 en de in t.a.p., noot 3 genoemde K.H. Groeneveld, *AAe* 1961, p. 23), "absoluut toekomstige vorderingen" (Verhoeven, t.a.p. p. 772), "geheel ongebooren vorderingen" (Brahn, *Stille verpanding en eigendomsvoorbehoud*, Zwolle 1991⁷, p. 113) en gewoonweg "toekomstige vorderingen" (F. Molenaar, *WPNR* 6029, p. 849). Daarenboven onderscheidt

men ook wel tussen "subjectief" en "objectief" toekomstige vorderingen, een onderscheid gebaseerd op een overeenkomstig onderscheid ten aanzien van zaken (J. Wiarda, *Preadvies Broederschap der Cand.-Notarissen 1940*, p. 7 e.v.; O.A.C. Verpaalen en H.K. Köster, *cessie*, Preadvies Koninklijke Notariële Broederschap 1963, p. 111; M.M. Olthof, "Overdracht van toekomstige vorderingen" in de bundel "Recht vooruit", Deventer 1988, p. 123). Molenaar maakt het in *WPNR* 6029, p. 849 (in 1991, dus in tegenstelling tot de HR in de arresten 24-10-1980, *NJ* 1981, 265 (Solleveld) en HR 26-3-1982, *NJ* 1982, 615 (Visserij-fonds-NMB)) n.m.m. bijzonder verwarrend, wanneer hij stelt dat de eerste categorie eigenlijk helemaal geen toekomstige maar tegenwoordige vorderingen zijn! Teneinde verwarring te voorkomen zullen we al deze termen niet gebruiken.

INHOUD

- 699 Mr. W.H. van Boom: Toekomstigheid van vorderingen. Wanneer is een vordering nu eigenlijk toekomstig? (I)
- 703 Mr. A.P.M.J. Vonken: Artt. 11-16, 58-59 en 40-50: Naam, minderjarigheid, handelingsbekwaamheid en afstamming
- 708 Prof. mr. S. Perrick: Reactie
- 709 Mw. mr. B.J. Broekema-Engelen: Boekbespreking
- 712 Prof. mr. M.J.A. van Mourik: Rechtsvragenrubriek
- 712 Mw. mr. A.C. Wibbens-de Jong: Artikel 7:15 BW nader getoetst
- 715 Mededelingen
- 715 Agenda
- 716 Personalia
- 716 Vacaturestaat notariaat

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie
9 okt. 1993 - jrg. 124 - nr. 6108

WPNR - Uitgave van de Koninklijke Notariële Broederschap, 't Hoenstraat 5
2596 HX 's-Gravenhage
Postbus 96827
2509 JE 's-Gravenhage
Telefoon 070-3307111
Telefax 070-3453226

Ere-redacteur
mr. J.M. Polak

Redacteuren
mr. J. van Soest
mr. J.H. Linders
prof. mr. P. van Schilfgaarde
mw. mr. I.S. Joppe
prof. mr. M.J.A. van Mourik
prof. mr. A.A. van Velten
prof. mr. J.B.M. Vranken
prof. mr. A.S. Hartkamp
prof. mr. Jac. Hijma

Redactie-secretaris
mw. mr. A.L. Moussault-Jeswiet

Bureau-redacteur
mw. A.E.M. van Dijk
Telefoon 070-3307138

Redactie-adres/Notariële personeelsadvertenties
Postbus 96827, 2509 JE 's-Gravenhage
Telefoon 070-3307138
Faxnummer 070-3307180

Advertentie exploitatie
Sales & Services in advertising and publicity
Gebouw 'Zaanstaete'
Postbus 60, 1520 AB Wormerveer
Telefoon 075-281081

Abonnementen-administratie en exploitatie
Koninklijke Vermande bv
Postbus 20, 8200 AA Lelystad
Telefoon 03200-22944 Verkoop binnendienst
Postgiro 179350
Jaarabonnement f 229,- incl. BTW
Stud. abonnement f 152,- incl. BTW
Abonnementen buitenland f 275,-
Losse nummers f 6,75 incl. BTW
Opzegging van het abonnement kan slechts schriftelijk geschieden voor 1 december van het jaar voorafgaande aan het jaar van de gewenste beëindiging

Lay-out en druk
Joh. Enschedé Amsterdam b.v.
Postbus 8023, 1005 AA Amsterdam
Telefoon 020-6110102

Omslagontwerp:
C. Koevoets, Bloemendaal

ISSN 0165-8476

dan kan de vordering noch (bij voorbaat) stil verpand worden⁴ noch beslagen worden⁵, maar wel reeds bij voorbaat geleverd ter overdracht of ter vestiging van een medegedeeld pandrecht!⁶

Het belang van een afdoende begripsomschrijving moge duidelijk zijn: de wet verbindt rechtsgevolg aan het onderscheid. In het navolgende hoop ik duidelijk te maken wanneer we moeten spreken van een tegenwoordige vordering en wanneer van een toekomstige vordering. De categorie toekomstige vorderingen moet, zo zullen we verderop zien, in verband met het bovenstaande vervolgens weer onderverdeeld worden in die toekomstige vorderingen welke rechtstreeks hun grondslag vinden in een bestaande rechtsverhouding en die welke zulks (nog) niet vinden.

II. Ontwikkeling van het begrip "toekomstig"

Een toekomstige vordering is uiteraard een niet bestaande vordering, maar een dergelijke constatering verschuift slechts de problematiek; wanneer is een vordering immers bestaand? Evenmin is duidelijk waar nu exact het overgangsmoment ligt waarop een toekomstige vordering ontstaat, oftewel "tegenwoordig" wordt⁷. Wie denkt in het wetboek, althans in de geschiedenis van de totstandkoming van de wet een definitie te vinden van het begrip "toekomstige vordering", komt bedrogen uit. Het is dan ook aangewezen om aan de hand van de jurisprudentie en de door deze jurisprudentie geïnspireerde literatuur tot een afdoende begripsomschrijving te komen.

4. Zie art. 3: 239 lid 1 BW. Vgl. A.I.M. van Mierlo, *Fiduciaire zekerheid, vuistloos en stil pand*, (diss.) Deventer 1988, p. 196. W.H.M. Reehuis, *Stille verpanding*, (diss.) Arnhem 1987, p. 284 en O.K. Brahn, *Stille verpanding en eigendomsvoorboud*, Zwolle 19917, p. 111.

5. Art. 475 Rv. Zie *Parl. Gesch. Inv. Boek 3*, p. 1247 en 1337 alsmede MvT TK Inv. wet eerste gedeelte 16 593, nr. 3, p. 50. Vgl. J.B.M. Vranken, *WPNR 5756*, p. 662 en Van Mierlo, *WPNR 6014*, p. 510-511.

6. Zie *Parl. Gesch. Inv. Boek 3*, p. 1248 en vgl. O.K. Brahn, *Levering, beschikkingsonbevoegdheid*, Deventer 1986 (Mon. NBW B-6b), p. 53 alsmede H.J. Snijders in zijn noot onder HR 25-1-1991, *NJ 1992*, 172 (Van Berkel-Tribosa), nr. 2c. In tegengestelde zin: R.H.W.A. Verhoeven in *WPNR 6025*, pp. 772-774, m.n. p. 773 l.k.. Ik persoonlijk kan mij niet vinden in deze zienswijze; n.m.m. heeft de wetgever de aan te leveren toekomstige vorderingen gestelde bepaaldheidsverdisconteerde in de verschillende leveringsvereisten die gesteld worden. Een toekomstige vordering zonder grondslag, wat Verhoeven dan absoluut toekomstige vordering noemt, kan slechts pas bij voorbaat geleverd worden ter overdracht zodra de debitor cessus met naam en toenaam bekend is. De leveringsakte immers dient betekend te worden aan de debiteur, anders is

er überhaupt geen voltooide levering. De wetgever heeft n.m.m. aldus de bepaaldheids-eis 'verwerkt' in de leverings-eis. Zie 3: 94 lid 1 jo. 97 lid 1 BW. Wanneer men voorts bedenkt dat het tweede citaat dat Verhoeven t.a.p., p. 773 aanhaalt, deel uitmaakt van een vraagstelling door de Vaste Commissie voor Justitie TK aan de Minister, en het derde citaat deel uitmaakt van het antwoord van de Minister op de betreffende vraag, dan komen de citaten in een geheel ander licht te staan. Voeg men daar het volgende aan toe uit *Parl. Gesch. NBW Boek 3 Inv.*, p. 1248-1249 (MvA II Inv.), te weten dat "het goed identificeerbaar moet zijn op het tijdstip dat het wordt verkregen door de vervreemder, zoals dit naar huidig recht ook ter zake van de levering bij voorbaat van toekomstige roerende zaken pleegt te worden aangemen. Zo kan bijv. cessie plaatsvinden van alle vorderingen die de vervreemder op een bepaalde (cursiefgedrukt van mij-VvB) schuldenaar, bijv. zijn afnemer, zal verkrijgen. Ook artikel 3.4.2.7 (art. 3: 94-VvB) staat niet aan een zodanige cessie in de weg, nu in dit geval de vereiste mededeling aan de schuldenaar geen moeilijkheid oplevert. Het is duidelijk dat in dit geval artikel 3.4.2.2 lid 2 (art. 3: 84 lid 2-VvB) voor de cessie van toekomstige vorderingen geen werkelijke beperking oplevert, en dus ook geen praktische moeilijkheden kan geven."

dan vind ik toch dat de citaten een harmonisch beeld geven van de bedoeling van de wetgever. En die bedoeling kan niet zijn het stellen van buitenwettelijke bepaaldheidsvereisten.

7. Vgl. Blom, *NIBE-geschrift*, p. 1.

8. Achtereenvolgens: HR 6-11-1914, *W. 9756*, m. nt. EMM (Nederlandsche Nieuw-Guinea Handelsmaatschappij - Nederlandsche Voorschotbank); HR 22-3-1918, *W. 10266*, m. nt. HdJ (Rotterdamse Levensverzekering Maatschappij - Ontvanger); HR 30-10-1919, *NJ 1919*, 1156 (Pfann - Hoost & Cohen).

9. Dit geschiedde krachtens door Van Braak gegeven volmacht. Art. 1200 BW (oud) verbod nl. inning van de verpande vordering door de pandhouder als zodanig. Een volmacht tot inning werd in de praktijk gebruikt om dit verbod te omzeilen. Vgl. *Pitlo-Brahn*, p. 463 en Verpaalen-Köster, *preadvies*, p. 138.

10. Art. 1470 BW (oud) luidt, voor zover hier van belang: "Vergelijking heeft geene plaats ten nadeele der verkregen regten van eenen derde".

11. E.M. Meijers, *WPNR 2619* (1919), p. 159.

12. Meijers, t.a.p., p. 160 l.k.

13. 25-2-1932, *NJ 1932*, p. 301 e.v., m. nt. PS.

14. 29-12-1933, *NJ 1934*, p. 343 e.v., m. nt. PS.

15. HR 25-2-1932, *NJ 1932*, 301, m. nt. P.S. (loonbeslag), p. 304 r.k..

II.1. Toekomstigheid van vorderingen tot 1980

Vrij kort na elkaar, in 1914, 1918 en 1919, werd een aantal casus aan de HR voorgelegd⁸, waarin het begrip "toekomstige vordering" enigszins gestalte werd gegeven, zij het dat de HR in geen van de gevallen van "toekomstige vordering" sprak, maar van "een nog niet opvorderbaar recht". Het ging in de laatste van deze drie casus om het volgende: aannemer Van Braak had van Pfann opdracht gekregen heiwerkzaamheden uit te voeren. Nog voordat hij begon met deze werkzaamheden, verpandde hij zijn vordering op Pfann aan de Bank. Toen de Bank de vordering wilde innen⁹, beriep Pfann zich op verrekening met een vordering zijnerzijds op Van Braak. De HR wilde hier niet van weten. Een derde, hier: de pandhouder, had immers al een recht gekregen op de vordering, te weten het pandrecht van de Bank, zodat het oude artikel 1470 BW¹⁰ aan verrekening in de weg stond. Hoewel de HR niet expliciet van beschikken over toekomstige vorderingen spreekt, heeft het er toch alles mee te maken. Het pandrecht was immers blijkbaar "ontstaan" voor de vordering zélf ontstaan was.

De casus van het arrest van 1919 heeft met die van de arresten van 1914 en 1918 gemeen, dat het ging om vorderingen, waarvan het ontstaan ervan in de toekomst met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid aan te nemen viel: een aanneemsom na sluiting van het contract maar vóór uitvoering van het werk (1919), het salaris van een werknemer dat nog verdiend moet worden (1914) en hetgeen een lastnemer in de toekomst voor zijn lastgever zal ontvangen en aan hem moet afdragen¹¹ (1918). Het zijn allen vorderingen waarvan het hoogstwaarschijnlijk is dat ze zullen ontstaan.

Deze waarschijnlijkheid dat de vordering zal ontstaan, zal in de verdere ontwikkeling in de rechtspraak met betrekking tot de "toekomstige vordering", nog heel belangrijk blijken. Daarover later.

In deze jaren spreekt de lagere rechtspraak van "toekomstige vorderingen" wanneer het gaat om vorderingen als in de gegeven voorbeelden¹², terwijl de HR vasthoudt aan "een nog niet opvorderbaar recht". Deze incongruente terminologie vraagt uiteraard om verwarring. De verwarring werd er niet minder om door toedoen van de uitspraken van 1932 (loonbeslagarrest)¹³ en 1933 (Fijn van Draat q.q. - De Nederlanden NV; hierna te noemen: Fijn van Draat)¹⁴. In het loonbeslagarrest ging het om een zogenaamd derdenbeslag onder een werkgever ten laste van zijn werknemer. Het geschil spitste zich toe op de vraag welke gelden nu onder het beslag vielen, exacter: of na het leggen van het beslag vervallende loontermijnen onder het beslag gerekend dienen te worden. De HR besliste

'dat een vordering bij het leggen van het beslag (...) bestaat, indien zij haar onmiddellijken grondslag vindt in een rechtsverhouding, waarin degene, te wiens laste het beslag gelegd wordt, dan reeds staat tot hem, onder wien het gelegd wordt'¹⁵.

De arbeidsovereenkomst is een dergelijke grondslag. Het feit dat het daadwerkelijke vervallen van de loontermijnen afhankelijk is van onzekere omstandigheden

(bijvoorbeeld het presteren van de werknemer als zodanig), doet daar niets aan af. De HR introduceert¹⁶ in dit loonbeslagarrest de sindsdien decennia lang gehanteerde “bestaansfictie”. Deze “bestaansfictie” nam in het arrest Fijn van Draat haar ultieme vorm aan:

‘dat die eigendomsovergang slechts denkbaar en dus rechtens mogelijk is, indien de vordering bij het aangaan der akte van overdracht reeds bestaat; dat nu wel kan worden aangenomen, dat de vordering in den zin der in aanmerking komende wetsbepalingen bestaat, indien zij haar onmiddellijken grondslag vindt in een rechtsverhouding, waarin hij, die de vordering overdraagt, dan reeds tot den schuldenaar staat (...)’¹⁷.

Het overdragen van de “eigendom” van de vordering kan volgens de HR slechts dan, wanneer de vordering reeds bestaat, met dien verstande dat een vordering “bestaat” als deze een onmiddellijke grondslag vindt in een rechtsverhouding tussen crediteur en debiteur van de vordering. De ratio van deze fictie was waarschijnlijk gelegen in de beperkte uitleg die aan art. 1177 BW (oud) gegeven werd. Een schuldeiser kan zich in beginsel slechts op een vordering tot welke zijn debiteur gerechtigd is, welke zijn debiteur reeds “toebehoort”, verhalen¹⁸.

In deze terminologie van de HR zijn toekomstige vorderingen een restcategorie van vorderingen die niet hun onmiddellijke grondslag hebben in een bestaande rechtsverhouding en derhalve noch voor enige beschikkingshandeling vatbaar zijn (Fijn van Draat), noch voor uitwinningshandelingen (loonbeslagarrest).

II.2. Toekomstigheid ná 1980: Solleveld en het Visserijfonds

De terminologische verwarring over “bestaande” en “toekomstige” vorderingen is in de jaren tussen 1933 en 1980 niet verdwenen. Het is bijvoorbeeld tekenend dat P. Scholten in zijn noot onder het Fijn van Draat-arrest al hardnekkig over toekomstige vorderingen blijft spreken die in de woorden van de HR “bestaand” zijn. Pas in 1980 krijgt de HR de kans het over een andere boeg te gooien. In het Solleveld-arrest bepaalt de HR:

‘Voor eigendomsoverdracht van een schuldvordering is nodig dat de over te dragen vordering reeds ten tijde van de cessie ook naar haar inhoud in voldoende mate door de akte van cessie bepaald wordt. Dat brengt voor de overdracht van vorderingen die op het moment van de cessie nog moesten ontstaan, mee dat zij hun onmiddellijke grondslag moeten hebben in een rechtsverhouding die op dat moment reeds bestond’¹⁹.

De HR zegt hier dat vorderingen die nog niet bestaan, “overgedragen”²⁰ kunnen worden. Niet bestaande vorderingen, dat wil zeggen: toekomstige vorderingen. Twee jaar later, in 1982, voegt de HR in het Visserijfonds-arrest daar nog het volgende aan toe:

‘Cessie van toekomstige vorderingen die hun onmiddellijke grondslag vinden in een ten tijde van de cessie reeds bestaande rechtsverhouding, is mogelijk’²¹.

Het moge duidelijk zijn dat men na de arresten Solleveld en Visserijfonds²² gepoogd heeft duidelijk te onderscheiden in twee soorten toekomstige vorderin-

gen, te weten de toekomstige vorderingen die wél hun onmiddellijke grondslag vinden in een bestaande rechtsverhouding en toekomstige vordering die zulks niet vinden. Het probleem dat men voor 1980 kwalificeerde als het maken van onderscheid tussen toekomstig en bestaand, werd door de twee arresten dus niet opgelost, maar verplaatst!

III. Onderscheid maken

III.1. De vier levensstadia van een vordering

M.A. Blom onderscheidt in de ontwikkeling van een vordering vier stadia²³. Aangezien deze vierdeling naar mijn mening exact aangeeft waar de schoen wringt, zal ik voor het vervolg deze vier stadia als leidraad hantieren:

1. Er is nog geen sprake van een bestaande vordering en evenmin van een reeds bestaande rechtsverhouding waar de vordering haar onmiddellijke grondslag in zou kunnen vinden;
2. De vordering bestaat nog steeds niet, maar er is wel een reeds bestaande rechtsverhouding waar de vordering haar onmiddellijke grondslag in vindt;
3. de vordering bestaat;
4. de vordering is opeisbaar.

III.2. Onderscheiden tussen “toekomstige vordering zonder grondslag” (1) en “toekomstige vordering met grondslag” (2)

Zoals gezegd, men dient te onderscheiden tussen toekomstige vorderingen onderling. Dat hangt samen met de hierboven geciteerde overwegingen van de HR: de kwalificatie van de aard van de toekomstigheid bepaalt de mate waarin men over de toekomstige vordering kan beschikken. In de literatuur heeft men de twee categorieën allerhande namen gegeven, die naar mijn mening echter geen van allen op afdoende wijze verhelderend zijn; integendeel zelfs. Derhalve laat ik deze vindingen voor wat ze zijn²⁴. In het vervolg zal ik mij bedienen van de termen “toekomstige vorderingen met grondslag” en “toekomstige vorderingen zonder grondslag” ter aanduiding van beide categorieën.

In HR 8-12-1989, NJ 1990, 747 (WUH-verzekeraars) deed zich het volgende voor: Een hypotheekhouder verplichtte de hypotheekgever tot verzekering van het verhypothekerde en tot cessie van de assurantiepenningen, mocht de verzekering ooit tot uitkering komen. Op het moment dat de hypotheekgever deze penningen cedeerde, was er echter nog helemaal geen verzekeringsovereenkomst. De HR kwalificeerde de vordering uit deze verzekering impliciet²⁵ als een toekomstige vordering zonder grondslag in de hier bedoelde zin. In de feitelijke rechtspraak zijn er verschillende gevallen aan te wijzen, waarin een toekomstige vordering een grondslag in een bestaande rechtsverhouding ontbeert: de vordering uit een nog niet gesloten huurovereenkomst, een loonvordering op een toekomstige werkgever en een vordering uit nog te sluiten koopovereenkomst²⁶.

Hier dient ook nog vermeld te worden een derde categorie toekomstige vorderingen, die voor het overige

16. Verpaalen-Köster, p. 33.
17. HR 29-12-1933, NJ 1934, 343, p. 345 l.k. (Fijn van Draat q.q.-De Nederlanden NV), p. 345 l.k..

18. Vgl. in deze zin A.I.M. van Mierlo, *WPNR* 6014, p. 511 l.k. en *Parl. Gesch. Inv.* p. 1246 en de aldaar geciteerde literatuur.

19. HR 24-10-1980, NJ 1981, 265, m. nt. W.M.K. (Solleveld), p. 871 r.k., r.o. 2.

20. Ik hanteer hier gemakshalve de minder juiste term “overdragen”. Juister zou zijn: levering bij voorbaat ter overdracht.

21. HR 26-3-1982, NJ 1982, 615, m. nt. W.M.K. (Visserijfonds-NMB), p. 2153/4, r.o. 1.

22. Maar ook daarvoor werd onderscheid gemaakt: bijv. Verpaalen-Köster, *Preadvies*, p. 112.

23. Blom, *NIBE-geschrift*, p. 6; Blom, *WPNR* 5875, p. 301.

24. Zie noot 3.

25. In een n.m.m. wat verwarrend opgestelde r.o. 3.1 derde alinea. Vgl. ook een m.i. verwarde Blom, *WPNR* 5965, p. 396. De verwarring vloeit voort uit het gebruik van de HR in deze overweging van de woorden “toekomstige, voorsnog onzekere omstandigheden” om niet alleen aan te geven dat de vordering in kwestie nog niet bestond, maar evenmin een grondslag vond in een bestaande rechtsverhouding. De HR had daar beter een andere terminologie voor kunnen gebruiken teneinde verwarring met art. 6:21 te voorkomen. Meer expliciet overigens is AG Franx in zijn conclusie, sub 4.

26. Rechtspraakverwijzingen bij P.C. Knol in de *Losbladige Contractenrecht V*, nr. 2285 p. 3337/8.

onbehandeld zal blijven. Deze categorie, in de literatuur²⁷, met verwijzing naar het zakenrecht, minder correct "relatief toekomstige vorderingen" genoemd, betreft vorderingen die toekomstig zijn

*"in dier voege dat het gaat om een voor de tweede keer gecedeerde vordering die ten tijde van de cessie wel bestaat, maar nog niet tot het vermogen van de cedent behoort, immers deel uitmaakt van het vermogen van de eerste cessionaris"*²⁸.

De HR gaat hier over tot onnodig verwarrend gebruik van het woord "toekomstig". Het betreft in feite - in het algemeen gesproken - bestaande vorderingen, die tot het vermogen van een ander behoren dan degenen die een (onbevoegde) beschikkingshandeling met betrekking tot de vordering verricht. In de door mij voorgestane terminologie betreft het hier niet toekomstige vorderingen, maar veeleer bestaande vorderingen: het feit immers dat de vordering niet tot het vermogen behoort van hem die een (onbevoegde) beschikkingshandeling met betrekking tot die vordering verricht, heeft alles te maken met het feit dat een ander gerechtigd tot de vordering is en niet hij zelf. Bij toekomstige vorderingen is het juist de toekomstigheid die in bepaalde gevallen kan veroorzaken dat de beschikkingshandeling onbevoegd verricht is.

Zoals gezegd blijft deze categorie voor het vervolg buiten beschouwing.

III.3. Onderscheiden tussen "toekomstige vordering" (1 of 2) en "bestaande vordering" (3)

Hoewel Blom niet ten onrechte verzucht dat er weinig aanwijzingen te vinden zijn over wanneer een vordering bestaat en wanneer zij nog toekomstig is²⁹, geeft de rechtspraak een aantal belangrijke handwijzingen. Voor een beter begrip van het onderscheid is het nodig vorderingen die uit overeenkomst ontstaan en die welke uit de wet ontstaan, gescheiden te behandelen. De HR geeft namelijk in het Visserijfondsarrest een belangrijke overweging, die voornamelijk van belang is voor vorderingen die uit overeenkomst ontstaan. Daarover nader in 2.3.3.2.

III.3.1. Vorderingen die uit de wet ontstaan

Onrechtmatige daad

Een vordering tot vergoeding van door een onrechtmatige daad opgelopen schade ontstaat op het moment dat aan de wettelijke vereisten voor aansprakelijkheid voor deze schade is voldaan³⁰. Tot dat tijdstip is de vordering toekomstig. Zo ook oordeelde de Hoge Raad in het arrest Ontvanger-Amro³¹. Een nadere omlijnning met betrekking tot vorderingen uit onrechtmatige daad is mijns inziens echter gewenst. Als de laedens immers wel reeds gehandeld heeft in strijd met zijn rechtsplicht, maar de schade zich nog niet heeft gemanifesteerd, dan is er naar mijn mening wel reeds een rechtens relevante verhouding ontstaan tussen laedens en (toekomstige) gelaedeerde, die de grondslag vormt voor de vordering tot schadevergoeding. Door het handelen van de laedens is de grondslag van de toekomstige

ge vordering geboren; vanaf dat moment is er sprake van een toekomstige vordering met grondslag (in schema: stadium 2). Als eenmaal voldaan is aan alle vereisten voor aansprakelijkheid, dan wordt de vordering tegenwoordig. In het algemeen zal het ontstaan van (een begin van³²) schade deze laatste - in chronologische volgorde gedacht - schakel in de keten van vereisten zijn³³.

Vorderingen die hun grondslag vinden in een publiekrechtelijke rechtsverhouding

In HR 11-10-1985, NJ 1986, 68 (Kramer q.q.- NMB) deed zich het volgende voor: Jungen cedeerde in 1981 een vordering die hij meende te hebben op de Staat aan de Bank. Jungen had namelijk uitgerekend dat hij over belastingjaar 1980 meer aan WIR-premie te vorderen had op de Staat, dan Jungen de Staat aan belastingen verschuldigd was. Hij zou dus "geld terugkrijgen". Nog voordat de Belastinginspecteur de definitieve aanslag, in casu een zogenaamde negatieve aanslag³⁴, waardoor Jungen geld terugkreeg, kon vaststellen, faillierde Jungen. De vraag die in geding is, is op welk moment de vordering van Jungen op de Staat ontstond. De HR bepaalde dat het vaststellen van een dergelijke aanslag niets anders is dan het in een bepaalde vorm en met de aan die vorm verbonden rechtsgevolgen vaststellen van het door de belastingplichtige verschuldigde belastingbedrag³⁵. Hetzelfde geldt als het belastingbedrag negatief is. De aanspraak op de investeringsbijdrage ontstaat voordat de aanslag is vastgesteld, want deze aanspraak vloeit rechtstreeks voort uit de wet. Daarmee lijkt de HR te zeggen, dat het sterk gebonden karakter van de beschikking, zoals men dat in het administratief recht verstaat³⁶, die de inspecteur dient te geven, bepalend is voor het ontstaan van de vordering. Als aan alle wettelijke vereisten voor het recht op premie voldaan is, dan ontstaat deze vordering tot betaling van de premie van rechtswege, zonder enige tussenkomst van een aanslag³⁷. Een WIR-premie ontstaat derhalve ex lege. De opeisbaarheid van de premie - in het schema van Blom: stadium 4 - wordt, evenals de opeisbaarheid van belastingsschulden, bepaald door het aanslagbiljet³⁸.

Beschikkingen

Beschikkingen zijn nu eens rechtsvaststellend (vgl. de vaststelling van WIR-premie), dan weer rechtschepend (vgl. de bijdrage uit het Visserijfonds). Een belangrijk probleem bij vorderingen die uit de publiekrechtelijke wetgeving ontstaan, is de mate van gebondenheid van de beschikking. Een gebonden beschikking is die beschikking waarbij het betreffende publiekrechtelijk orgaan niet vrijelijk kan beslissen welke beschikking het zal geven³⁹. De wet geeft in dat geval op strikte wijze de criteria aan die tot een bepaalde beschikking dienen te leiden. Deze beschikking schept geen rechten, doch stelt ze slechts vast. Als een orgaan daarentegen een bepaalde beleidsvrijheid bij het beschikken heeft, dan kan men met recht verdedigen dat de vordering toekomstig is tot op het moment dat de beschikking, waarbij de vordering wordt toegekend, wordt vastgesteld. De beschikking heeft alsdan

27. Zie noot 24.

28. HR 15-3-1991, NJ 1992, 605 m. nt. W.M.K. (Veenendaal q.q. - Hogeslag).

29. Blom, *NIBE-geschrift*, p. 10.

30. Hartkamp, *Compendium*, nr. 314.

31. HR 24-5-1991, NJ 1992, 246, m. nt. PvS (Ontvanger-Amro). Zie over dit arrest C.H.M.A. de Munnik, *NTBR* 1992/2, p. 73 e.v. alsmede F. Molenaar, *TVVS* 1991/11, p. 299/300.

32. De schade behoeft nog niet volledig te zijn geleden om de vordering te doen ontstaan. Vgl. Van Schilf-gaarde in zijn noot onder HR 24-5-1991, NJ 1992, 246, (Ontvanger-Amro Bank), nr. 1.

33. Vgl. over de moeilijkheden die zich voordoen ten aanzien van het vaststellen van het moment waarop schade geacht kan worden zich te hebben voorgedaan, Van Schilf-gaarde, *t.a.p.*, nr. 2. De problematiek van de zgn. sluipende schade kan men op vrijwel de zelfde wijze benaderen (en daarmee de betreffende problematiek omzeilen!), nl. het moment van aansprakelijkheid als ontstaansmoment van de vordering als uitgangspunt nemen. Vgl. oratie J. Spier, *Sluipende schade*, Deventer 1990, p. 6 e.v., p. 30 en diens *Schadevergoeding: algemeen*, deel 3, Deventer 1992 (Mon. NBW B-36) nr. 53. Zie over het ontstaan van vorderingen terzake van toekomstige schade (art. 6: 105 BW) Asser-Hartkamp I nr. 419 e.v. en C.H.W.M. Sterk in *WPNR* 6069, p. 831.

34. De HR noemt het een negatieve belasting; vgl. r.o. 3.3.

35. Deze opvatting dat de aanslag niet constitutioneel is, maar een meer declaratoir karakter draagt, is gebaseerd op HR 15-2-1922, B 2904 en HR 24 april 1957, *BNB* 1957, 183. Vgl. Ch.J. Langereis, *NJB* 1979, p. 900.

36. Vgl. P. Nicolai en B.K. Olivier, *Bestuursrecht*, Amsterdam 1990, p. 239.

37. De HR laat overigens in het midden wanneer aan deze wettelijke vereisten is voldaan. Is dit nu het investeringstijdstip, het einde van het betreffende belastingjaar of het belastingtijdvak waarin geïnvesteerd werd? A-G Bloembergen in zijn conclusie voor HR 30-1-87, NJ 1987, 530 m. nt. G (WUJH-Emmerig q.q.) laat het bij de constatering dat "een vordering (...) pas ontstaat als de door de wet gesteld vereisten zijn vervuld" (*t.a.p.*, p. 1872 r.k.).

38. Langereis, *t.a.p.* p. 901.

39. Vgl. Nicolai en Olivier, *t.a.p.*, p. 239.

een rechtscheppend karakter⁴⁰.

In het Visserijfondsarrest deed zich het volgende voor: schipper Kleyn diende in november een aanvraag in bij het Fonds tot toekenning van een bijdrage. Er bestond namelijk een regeling op grond waarvan het Fonds kon overgaan tot het toekennen van een bijdrage. Het recht op de bijdrage vloeide derhalve niet rechtstreeks voort uit de regeling zelf, maar het Fonds had in deze een discretionaire bevoegdheid. Op 1 december daaropvolgend cedeerde Kleyn op de wijze bepaald door het destijds geldende recht, te weten door een akte van cessie zonder dat daarbij enige mededeling aan de debitor cessus vereist was⁴¹, zijn vordering aan de Bank terwijl er nog geen bijdrage was toegekend. Op 12 december failliede Kleyn. De HR concludeerde in dit arrest dat de vordering op 1 (en 12) december nog toekomstig was. Het fonds namelijk berichtte pas in april daaropvolgend (aan de curator van Kleyn) dat de bijdrage toegekend was aan Kleyn. Op het moment van cessie bestond er nog geen vordering; ze was toekomstig, namelijk afhankelijk van het beslissingsmoment van het Fonds. Men kan overigens het standpunt verdedigen dat de vordering van Kleyn op het Visserijfonds, hoewel toekomstig, evenwel als een toekomstige vordering met grondslag gezien moet worden. De grondslag kan immers geacht worden te zijn ontstaan op het moment dat Kleyn de aanvraag indient. Hetzelfde, maar dan in een geheel andere context⁴², wordt wel beweerd ten aanzien van de hierboven behandelde WIR-premie. Zodra een persoon een "onderneming" in de zin van de WIR start, staat hij tot de fiscus in een rechtsverhouding die nu eens in belastingschulden, dan weer in een negatieve aanslag kan resulteren.

Naast de reeds genoemde vorderingen nemen natuurlijk "sociale uitkeringen" een belangrijke plaats in onze maatschappij in.

In *Asser Zakenrecht I* (12e druk 1985), nr. 331 wordt, in aansluiting op de woorden van de HR in het Visserijfondsarrest, de mening verkondigd dat een "sociale uitkering" niet toekomstig is. Dat is naar mijn mening te ongenueanceerd. Als we aannemen dat beschikkingen waarbij dergelijke uitkeringen worden toegekend, in hoge mate gebonden zijn, met name met betrekking tot de in de betreffende wet gestelde vereisten⁴³, dan ontstaat een "sociale uitkerings"vordering op het moment dat aan deze vereisten is voldaan⁴⁴. Het recht op uitkering houdt op te bestaan zodra niet langer aan de vereisten wordt voldaan. Zo lijkt het mij in dit verband niet juist om, als iemand in de maand januari recht heeft op een uitkering krachtens de ABW, reeds in de maand januari de eventuele ABW-uitkering van september daaropvolgend als een bestaande vordering te beschouwen. Het staat immers in het geheel niet vast of in september aan de vereisten die de ABW stelt, voldaan zal zijn. Als er in januari echter al wel het recht op de uitkering bestaat over de maand januari, dan is de toekomstige vordering tot betaling van de uitkering van september daaropvolgend wel reeds gegrond in een bestaande rechtsverhouding.

(wordt vervolgd)

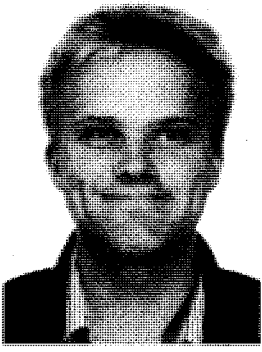
Mr. W.H. van Boom

40. Vgl. Langereis, t.a.p., p. 899 r.k.

41. Vgl. *Asser Zakenrecht I* (1985) nr. 360. Naar huidig recht zou de casus van het Visserijfonds-NMB er waarschijnlijk iets anders uitzien; Kleyn zou zijn vordering op het Fonds waarschijnlijk (stil) verpand hebben aan de Bank.

42. Langereis, t.a.p., p. 901. In 1979, toen Langereis dit schreef (nog vóór Solleveld!), was het van belang vast te stellen of er sprake was van een - in de door mij voorgestane terminologie toekomstige vordering met grondslag. Deze was immers "bestaand" in destijds nog vigerende bestaansfictie van de HR. Vgl. HR 29-12-1933 *NJ* 1934, 343, m. nt. P.S. (Fijn van Draat).

43. Zo ook Langereis, t.a.p..
44. In dezelfde zin: A-G Bloembergen in zijn conclusie voor HR 30-1-1987, *NJ* 1987, 530, m. nt. G (WUH-Emmerig q.q.), p. 187 2 nr. 3.1.

Mr. W.H. van Boom**

Toekomstigheid van vorderingen* (II, slot)

Wanneer is een vordering nu eigenlijk toekomstig?

Het BW geeft geen definitie van het begrip 'toekomstige vordering'. En dat terwijl er belangrijke rechtsgevolgen aan het 'toekomstig zijn' van vorderingen verbonden zijn. De vraag rijst dus: wanneer is een vordering nu eigenlijk toekomstig?

III.3.2. Vorderingen die uit overeenkomst(zullen) ontstaan

In het Visserijfondsarrest⁴⁵ heeft de HR bij wijze van obiter dictum, kennelijk in navolging van Meijers⁴⁶, een belangrijke aanwijzing gegeven voor plaatsbepaling van het onderscheid tussen "toekomstige" en "bestaande, maar niet opeisbare" vorderingen. Ik citeer:

'Een toekomstige vordering - die moet worden onderscheiden van bijv. een terstond krachtens overeenkomst ontstane vordering onder een opschortende tijdsbepaling of voorwaarde of tot periodieke betalingen - kan ook niet geacht worden reeds te hebben bestaan ten tijde van het ontstaan van de betreffende rechtsverhouding op grond van het enkele feit dat zij daarin haar onmiddellijke grondslag vond'⁴⁷.

De hoofdzin geeft de regel weer, die we hiervoor in 2.2.2 reeds besproken hebben. De tekst tussen de liggende streepjes maakt duidelijk dat onderscheiden moet worden tussen vorderingen onder tijdsbepaling of voorwaarde danwel vorderingen tot periodieke betaling enerzijds en toekomstige vorderingen anderzijds. Het zijn met name Kleijn en Blom geweest die nadere precisering hebben gegeven aan het onderscheid tussen "toekomstig" en "tegenwoordige, bestaande" vorderingen⁴⁸. Kleijn geeft in zijn noot onder het Visserijfondsarrest, in het voetspoor van Meijers⁴⁹, een begin van theorie over dit onderscheid tussen toekomstig en

bestaand. Zijns inziens is "het onderscheid met een toekomstige vordering zó weer te geven, dat bij een toekomstige vordering nog een element, afkomstig van de debiteur (...) of van de crediteur ontbreekt, terwijl het bij een vordering onder opschortende termijn of voorwaarde om een extern element gaat, wat nog vervuld moet worden, te weten de tijdsbepaling of de voorwaarde"⁵⁰. Deze tweedeling lijkt met name geëigend voor de rechtsverhouding uit overeenkomst tussen crediteur en debiteur. Fenomenen als tijdsbepaling en voorwaardelijke verbintenis komt men immers met name in het overeenkomstenrecht tegen⁵¹.

Het onderscheid in "intern" en "extern" element wordt ook wel aangeduid als het verschil tussen "voorwaarde" (extern element) en "vereiste" (intern element)⁵². Wanneer terzake van een vordering een "voorwaarde" nog vervuld dient te worden, bestaat er een voorwaardelijke verbintenis. Vergelijk art. 6: 21 BW:

Een verbintenis is voorwaardelijk, wanneer bij rechtshandeling haar werking van een toekomstige onzekere gebeurtenis afhankelijk is gesteld

Deze toekomstige onzekere gebeurtenis geeft nadere bepaling en invulling van de terstond krachtens de overeenkomst ontstane vordering. Stel: A en B sluiten een overeenkomst waarbij B zich verbindt onder opschortende voorwaarde tot een eenmalige uitkering van een bepaalde geldsom. De opschortende voorwaarde is dat A blind wordt. Mocht A nu blind worden, welke voorwaarde naar mijn mening een extern element vormt, dan krijgt de vordering van A op B, die tot op dan voorwaardelijk was, haar werking en dient B de geldsom te betalen. Naar ik meen⁵³ ontstaat er reeds ten tijde van het sluiten van overeenkomst een voorwaardelijk vorderingsrecht, namelijk van A op B tot betaling van geldsom. Het blind worden van A dient gezien te worden als een extern element.

Stel: A en B sluiten een maatschapsovereenkomst. Deze overeenkomst bevat een beding dat B de "optie"⁵⁴ geeft op enig moment het aandeel van A over te nemen tegen betaling van de waarde van het aandeel aan A. Bij het sluiten van deze overeenkomst ontstaat er geen voorwaardelijke vordering van A op B. Het is namelijk afhankelijk van de wilsverklaring van B of de vordering ooit zal ontstaan. Deze wilsverklaring doet de vordering pas ontstaan. Deze wilsverklaring nu is niet de "toekomstige onzekere gebeurtenis" als bedoeld in art.

* Met dank aan mr. H.W. Wiersma, Universitair docent vakgroep Privaatrecht, Universiteit van Amsterdam. Tekst en noten werden afgesloten op 27 februari 1993.
** Toegevoegd docent vakgroep Privaatrecht, Katholieke Universiteit Brabant.
45. HR 26-3-1982, NJ 1982, 615, m. nt. W.M.K. (Visserijfonds-NMB).
46. E.M. Meijers, *Algemene leer van het burgerlijk recht*, deel I (alg. Begrippen), Leiden 1948, p. 91 e.v..
47. HR 26-3-1982, NJ 1982, 615, m. nt. W.M.K. (Visserijfonds-NMB), p. 2154 l.k., r.o. 1.
48. Blom, *NIBE-geschrift*, p. 6; W.M. Kleijn in zijn noot onder HR 26-3-1982, NJ 1982, 615 (Visserijfonds-NMB).
49. Meijers, t.a.p., p. 91, alwaar onderscheid gemaakt wordt tussen "voorwaarde", i.e. een door partijen vastgesteld toekomstig onzeker feit dat de vordering voorwaardelijk maakt, en "feiten" waarvan het intreden van een bepaald rechtsgevolg door de wet afhankelijk gesteld is en die de vordering vooralsnog toekomstig maken.

50. Noot 2 (sub d.l) onder HR 26-3-1982, NJ 1982, 615 (Visserijfonds-NMB).
51. Maar niet alleen daar; ook in de publiekrechtelijke sfeer zijn bijv. voorwaardelijke beschikkingen e.d. heel gebruikelijk. Ik behandel hier het onderscheid tussen "interne" en "externe" elementen aan de hand van het overeenkomstenrecht, aangezien hierover literatuur en rechtspraak voorhanden is.
52. Kleijn, in navolging van de HR, in zijn noot bij HR 25-3-1988, NJ 1989, 200 (Staat-Ambags q.q.), p. 644 nr. 3 alsmede Blom, *NIBE-geschrift*, p. 5 en Blom, *WPNR* 5875, p. 301 l.k..
53. In dezelfde zin, zij het met enige aarzeling, Kleijn in zijn noot bij HR 25-3-1988, NJ 1989, 200 (Staat-Ambags q.q.); in tegengestelde zin echter de A-G Mok bij het arrest. Mij aansluitend bij Kleijn acht ik het faillissement bij van rechtsweg werkende verblijvingsbedingen, zoals deze nog onder het oude recht mogelijk waren -vgl. noot 54-, een externe voorwaarde. Vgl. H.A.J. Baanders in *NJB* 1989, p.1046. Baanders

meent dat het derdenbeding in dergelijke gevallen alle problemen omzeilt. De HR heeft zich hieromtrent nog niet hoeven uitspreken. In het kader van verdeling van gemeenschappen is het belang van een dergelijke uitspraak overigens minder belangrijk geworden. Vgl. immers noot 54.
54. Vgl. A.L. Mohr, *Van maatschap, vennootschap onder firma en commanditaire vennootschap*, Arnhem 1988³, p. 176. Goederenrechtelijk gesproken handelt het hier om resp. verblijvings- (van rechtswege) en toescheidingsbedingen (optie). Vgl. ook Kleijn, nt. bij HR 25-3-1988, NJ 1989, 200 (Staat-Ambags q.q.) p. 644 r.k. die hier verblijvings- en toescheidingsbeding noemt resp. "voortzetting- en optiebeding". Onder huidig recht is een van rechtswege werkend verblijvingsbeding goederenrechtelijk niet rechtsgeldig. Art. 3: 186 BW bepaalt dat voor overgang van een gemeenschapsaandeel dezelfde leveringshandelingen nodig zijn als voor de overdracht.

6: 21 BW. Tot op het moment dat B verklaart gebruik te maken van zijn optierecht, is de vordering van A op B tot betaling van de bedoelde waarde een toekomstige, zij het dat de vordering grondslag vindt in de reeds bestaande maatschapsverhouding. In de woorden van de HR:

*'Een vordering (...) die afhankelijk is van wilsverklaringen van de debiteur, ontstaat eerst door aflegging van deze wilsverklaringen. Van een voorwaardelijke vordering is dan geen sprake'*⁵⁵.

Het afleggen van een wilsverklaring, het verrichten van een rechtshandeling; dergelijke handelingen van de debiteur zijn interne elementen, die bepalend zijn voor het ontstaan van de vordering.

Een sterk hiermede samenhangend intern element ligt besloten in de wederkerigheid van overeenkomsten. Er kunnen zich bij wederkerige overeenkomsten vele vorderingen over en weer voordoen, die elk op verschillende momenten kunnen ontstaan. Ik vermeld hier het boetebeding; het recht op de verschuldigde boete ontstaat door en is afhankelijk van de wanprestatie; tot op dat moment is het recht op de boete een toekomstige vordering. De boete-vordering heeft haar grondslag in de overeenkomst en is dus een toekomstige vordering met grondslag⁵⁶. Gelijke status heeft n.m.m. de vordering tot ongedaanmaking bij ontbinding. Vergelijk hiertoe ook de bewoordingen van art. 6: 271 BW. Ook toekomstig is de vordering tot ongedaanmaking, waarvan het ontstaan afhangt van de wilsverklaring van de curator in het faillissement van de betreffende debiteur⁵⁷. Een curator kan bijvoorbeeld kiezen een overeenkomst te ontbinden of na te komen. In het eerste geval ontstaat op dat moment de vordering pas. Vgl. art. 37 en 38a Fw. Hierna zullen vorderingen uit enkele bijzondere overeenkomsten besproken worden, waarvan in de rechtspraak is uitgemaakt of het toekomstige danwel bestaande, voorwaardelijke vorderingen zijn.

Verzekeringen

Het geschil in het arrest WUH-verzekeraars⁵⁸ betrof cessie van een vordering uit een nog niet gesloten verzekeringsovereenkomst. Een dergelijke vordering is een toekomstige vordering zonder grondslag. Maar wat nu als de verzekeringsovereenkomst eenmaal gesloten is? Is het recht op de penningen bij verwezenlijking van het risico een toekomstige vordering met grondslag of een bestaande voorwaardelijke vordering? Er heerst geen consensus over het antwoord op deze vraag, en dat is ook niet verwonderlijk. Enerzijds is het duidelijk dat het zich verwezenlijken van het verzekerde risico, bijvoorbeeld een brand bij een brandverzekering, een extern element is, dat de vordering tot een voorwaardelijke maakt. A-G Franx in zijn conclusie voor het arrest WUH-verzekeraars: "Dat de brand, als schadeveroorzakend evenement, ten tijde van de cessie nog niet had plaatsgehad, maakt de "vordering" van de cedent niet tot een "toekomstige", maar tot een "voorwaardelijke" vordering (...)". In 1989 wordt deze gedachtengang gevolgd door het Hof Den Haag:

*'Die vordering is ontstaan ten tijde van het sluiten van de verzekeringsovereenkomst en bestond derhalve ten tijde van de cessie. Slechts haar werking hing af van de verwezenlijking van het verzekerde risico'*⁵⁹.

In de literatuur⁶⁰ wijst men er naar mijn mening terecht op, dat verwezenlijking van het verzekerde risico wel een extern element vormt, maar dat - anderzijds - de verzekeringsovereenkomst ook een typisch wederkerigheidselement bevat. De verbintenis tot betaling van premie door de verzekeringnemer is een intern element. Betaalt hij immers zijn (periodieke) premie niet, dan behoeft de verzekeraar niet tot uitkering over te gaan. In die zin is de vordering tot betaling van de penningen na brand toekomstig. Ik zou hier verder de volgende indeling willen voorstaan: zodra de premie over een bepaald tijdvak betaald is, ontstaat er een voorwaardelijke vordering tot betaling van de penningen met betrekking tot een in dat tijdvak eventueel te verwezenlijken risico; met betrekking tot nog niet betaalde tijdvakken is er een toekomstige vordering tot betaling van de penningen met grondslag in de verzekeringsovereenkomst. Zoals later aan de orde zal komen is het aannemelijk dat de HR dezelfde indeling voor ogen heeft gehad bij huur- en arbeidsovereenkomsten.

Met betrekking tot sommenverzekeringen, zoals levensverzekeringen, lijfrentes en anderssoortige pensioenvorderingen van privaatrechtelijke aard geldt mutatis mutandis hetzelfde. In een iets andere context, te weten bij verrekeningsperikelen na echtscheiding, besliste de HR:

*'Pensioenrechten als hier bedoeld - waaronder met name niet ook aanspraken krachtens de AOW of de AWW vallen - zijn voorwaardelijke vorderingsrechten, die als zodanig op het tijdstip van de ontbinding van de gemeenschap reeds bestaan, ook al is het pensioen op dat tijdstip nog niet tot uitkering gekomen'*⁶¹.

Voorzover de verzekeringnemer aan zijn premieverplichting heeft voldaan, ontstaat er een voorwaardelijk vorderingsrecht op de verzekeraar.

Maatschap

Hiervoor kwam reeds het markante verschil naar voren tussen automatisch werkende verblijvingsbedingen en de zgn. toescheidingsbedingen die van een wilsverklaring afhankelijk zijn. Voor het onderscheid tussen "externe" en "interne" elementen is dit verschil ook voor het huidige recht nog belangrijk. Door de inwerkingtreding van het BW is het evenwel niet langer mogelijk een maatschapsvermogen door middel van een automatisch werkend beding te verdelen. Zie immers art. 3: 186 BW. Men kan uiteraard wel de verschillende vermogensrechten op de betreffende wijzen (bij voorbaat) leveren ter overdracht onder opschortende voorwaarde. Hoe dit ook zij, in HR 25-3-1988, NJ 1989, 200 (Staal-Ambags q.q.) is de HR geroepen te beslissen over de toekomstigheid van een vordering die voort zou vloeien uit een toescheidingsbeding. Na faillissement van een van de maten, zo bepaalde het maatschapscontract, zou de maatschap ontbonden zijn ten-

55. HR 25-3-1988, NJ 1989, 200, m. nt. W.M.K. (Staat-Ambags q.q.), p. 643 l.k., r.o. 3.2.

56. HR 5-1-1990, NJ 1990, 325 (Dubbel-Laman). Zie Blom, WPNR 5965, p. 397.

57. Hof Leeuwarden, 11-6-1986, NJ 1987, 333 (NMB-Tuinman q.q.).

58. HR 8-12-1989, NJ 1990, 747, m. nt. W.M.K..

59. Hof Den Haag 31-5-1989, NJ 1990, 554 (Ontvanger-Klaverblad).

60. Vgl. A-G Bloembergen in zijn conclusie voor HR 30-1-1987, NJ 1987, 530 (WUH-Emmerig q.q.), nr. 3.2.

61. HR 27-11-1981, NJ 1982, 503, m. nt. EAAL en WHH, zoals geciteerd door A-G Bloembergen in zijn conclusie (nr. 3.2) voor HR 30-1-1987, NJ 1987, 530, m. nt. G. (WUH-Emmerig q.q.).

zij de vennoten zich zouden uitspreken voor voortzetting tegen betaling van de waarde van het aandeel van de failliete maat aan deze. De HR bepaalde dat de vordering tot uitbetaling van de waarde van het aandeel pas ontstond op het moment dat de maten zich uitspraken voor voortzetting, waardoor zij op dat moment het aandeel verkregen.

Een heel andere kwestie is de volgende. Stel: A en B hebben een maatschapsovereenkomst gesloten waarbij ondermeer bedongen is dat, wanneer A een bepaalde leeftijd bereikt heeft, de maatschap van rechtswege ontbonden zal zijn en dat alsdan aan B het aandeel van A zal worden overgedragen tegen betaling aan A van de waarde van het aandeel. Het bereiken van de bepaalde leeftijd door A is een toekomstige, onzekere gebeurtenis in de zin van art. 6: 21 BW. Dit betekent dat de (voorwaardelijke) vorderingsrechten van A en B, te weten tot overdracht van het aandeel enerzijds en betaling van de waarde anderzijds, per direct ontstaan bij sluiten van de overeenkomst⁶². Het bereiken van een leeftijd is een "extern" element dat geen wilsverklaring, (rechts)handeling of iets dergelijks van (een van) beide partijen behoeft.

Huur

Zijn vorderingen die de tegenprestatie vormen van toekomstig huurgenot toekomstige vorderingen? De HR heeft enkelen op het verkeerde been gezet met de volgende zinsnede, afkomstig uit het Visserijfondsarrest⁶³:

'Een toekomstige vordering - die moet worden onderscheiden van bijv. een terstond krachtens overeenkomst ontstane vordering onder een opschortende tijdsbepaling of voorwaarde of tot periodieke betalingen - (cursiefgedrukt van mij-WvB) kan ook niet geacht worden reeds te hebben bestaan ten tijde van het ontstaan van de betreffende rechtsverhouding op grond van het enkele feit dat zij daarin haar onmiddellijke grondslag vond'.

Hieruit werd vervolgens door enkelen afgeleid⁶⁴ dat huurtermijnen terstond bij sluiten van de huurovereenkomst ontstaan, maar slechts niet-opeisbaar zijn. De HR heeft inmiddels anders beslist. Onder het begrip periodieke betaling (in de zin van het citaat) dient men, zo lijkt, veeleer te denken aan alimentatievorderingen, lijffrente en dergelijke⁶⁵. Aangezien de geschiedenis van de totstandkoming van de wet verre van eenduidig is⁶⁶, lijkt het verkieslijker af te gaan op het oordeel van de HR met betrekking tot huurtermijnen. Welnu, de HR heeft zich zelden zo ondubbelzinnig uitgelaten als in het arrest HR 30-1-1987, NJ 1987, 530 (WUH-Emmerig):

*'Het ontstaan van vorderingen als hier bedoeld, die niet geacht kunnen worden hun bestaan reeds te zijn aangevangen op het tijdstip waarop de huurovereenkomst tot stand kwam, is afhankelijk van toekomstige, voorsnog onzekere omstandigheden waaronder in het bijzonder de daadwerkelijke verschaffing van het huurgenot, (...), waarvoor de betreffende termijn de tegenprestatie vormt'.*⁶⁷

Het komt er op aan in hoeverre de vordering gerelateerd is aan een rechtsverhouding die wederkerige elementen in zich draagt. Wederkerigheid van een rechtsverhouding wil zeggen dat voor het ontstaan van een

vordering over en weer interne elementen nodig zijn om over en weer vorderingen te doen ontstaan. Deze - in de woorden van Kleijn - interne elementen maken de vordering toekomstig. De vordering ontstaat wanneer de tegenprestatie niet langer een toekomstige, onzekere omstandigheid is, maar (zo goed als) vaststaat. Men verwarre de zinsnede "toekomstige, voorsnog onzekere omstandigheden", afkomstig uit het arrest WUH-Emmerig, overigens niet met de op art. 6: 21 geënte "toekomstige onzekere gebeurtenis", die juist bij een bestaande voorwaardelijke vordering een grote rol speelt⁶⁸. De voortdurende wederkerigheid die zo kenmerkend is voor een duurovereenkomst als de huurovereenkomst, maakt dat het ontstaan van de vordering afhankelijk is van het al of niet presteren van de wederpartij⁶⁹. De huurtermijnen die nog verschijnen moeten hebben wel reeds een grondslag in een bestaande rechtsverhouding. Dat is uiteraard niet het geval met vorderingen die uit nog te sluiten huurovereenkomsten zullen moeten ontstaan. Men moet de regeringscommissaris voor het NBW, die het volgende verzuchtte:

*'(...)dat mag worden betwijfeld of (...) een vordering tot betaling van huur- of pachtpenningen een toekomstige vordering is.(...)'*⁷⁰

wel toegeven dat het inderdaad een lastige kwestie is. Stel dat de huur contractueel vooruitbetaald dient te worden. De grens tussen ontstaan en opeisbaar worden van de vordering (Schema Blom: stadium 3 en 4) is aldus heel moeilijk, zoniet onmogelijk te trekken. Men kan zich ook afvragen in hoeverre partijen door bijvoorbeeld de huursom over een bepaalde periode ineens opeisbaar te maken, het zelf in de hand hebben huurtermijnen te doen ontstaan. De wetgever heeft deze vraag expliciet aan de rechter overgelaten. Het komt er op aan of en zoja, van hoeveel nog niet of niet volledig vaststaande feiten het bestaan van die vordering afhankelijk is⁷¹.

Loon

Loonvorderingen en huurtermijnen lijken - in de hier bedoelde context, te weten het al of niet toekomstig zijn van deze vorderingen - sterk op elkaar. Het is dan ook niet gewaagd om er van uit te gaan dat een vordering terzake van loon dat in de toekomst verschuldigd zal zijn, toekomstig is tot op het moment dat de betreffende arbeid is verricht⁷². Bestaat er reeds een arbeidsovereenkomst, dan is de vordering een toekomstige vordering met grondslag; bestaat deze overeenkomst nog niet, dan is het een toekomstige vordering zonder grondslag. De wederkerigheid speelt ook hier een doorslaggevende rol: de schuldeiser moet zijnerzijds nog de arbeidsprestatie leveren, waardoor nog een intern element, zoals bedoeld in 2.3.3.2, op doorslaggevende wijze werkzaam is. De werkgever is geen loonverschuldigd voor de periode waarin geen arbeid is verricht (art. 7a: 1638b BW). Dat betekent dat de loonvordering daarvoor niet ontstaat.

Banksaldi

Een bank- of girosaldo is een vordering op een bank- of

62. In gelijke zin: Kleyn impliciet in zijn noot bij HR 25-3-1988, NJ 1989, 200 (Staal-Ambags q.q.) en stelliger F. Molenaar, WPNR 6029, p. 853.

63. HR 26-3-1982, NJ 1982, 615, m. nt. W.M.K. (Visserijfonds-NMB).

64. Asser Zakenrecht III, nr. 286; Holleman, BR 1983, p. 902. Zie voor lit. overz. A-G Bloembergen bij HR 30-1-1987, NJ 1987, 530, m. nt. G. (WUH-Emmerig q.q.), p. 1871 nr. 2.2 2e alinea.

65. Vgl. Asser Zakenrecht I (1985) nr. 331. Gelijklopend: F. Molenaar, WPNR 6029 p. 853 l.k.

66. Zie daarover A-G Bloembergen, t.a.p., p. 1871/2: de MvA II bij art. 3.1.1.9, Parl. Gesch. Boek 3, p. 96 (wel toekomstig) en MvA EK, Inv. Wet eerste deel, 16593, nr. 141, p. 27: niet toekomstig (n.a.v. Visserijfonds). Vgl. ook F.H.J. Mijnsen, Materieel beslagrecht, Zwolle 1992, p. 79 en Asser Zakenrecht III, nr. 286.

67. HR 30-1-1987, NJ 1987, 530, m. nt. G. (WUH-Emmerig q.q.), p. 1868/7, r.o. 3.2.

68. Hof Leeuwarden, 11-6-1986, NJ 1987, 333 (NMB-Tuinman q.q.) verwacht beide begrippen niet. Ook Blom, WPNR 5965, p. 396 en Blom, NIBE-geschrift, p. 9 waarschuwt tegen verarring.

69. Vgl. ook Olthof, Overdracht van toekomstige vorderingen in "Recht vooruit" (150 jaar BW-bundel), Deventer 1988, p. 125.

70. MvA EK, Inv. Wet eerste deel, 16593, nr. 141, p. 27, zoals geciteerd door Bloembergen t.a.p.

71. Parl. Gesch. Inv. Boek 3, p. 1253.

72. In gelijke zin: Asser Zakenrecht I (1985) nr. 331; Van der Grinten in zijn noot onder HR 30-1-1987, NJ 1987, 530 (WUH-Emmerig). Zie ook Paul Scholten in zijn noot onder HR 7-6-1929, NJ 1929, 1285 (girobeslag): "Het recht op het loon dat hij nog verdienen moet zal niemand een deel van het vermogen van de arbeider noemen".

giro-instelling die kan ontstaan uit een rekening-courantovereenkomst of iets dergelijks. De HR oordeelde in 1929 in het Girobeslag-arrest⁷³ dat de toekomstige vordering van een cliënt op zijn bank- of giro-instelling met betrekking tot een toekomstig saldo onvoldoende grondslag geeft aan deze vordering; het is namelijk niet duidelijk wat de inhoud zal zijn van de vordering, waar deze afhangt van onzekere stortingen en opnames. De grondslag van de toekomstige vordering op het saldo ligt dus veeleer in andere rechtsverhoudingen, namelijk die tussen de rekeninghouder en degene die er te zijnen behoeve een storting op doet. Dat is uiteraard een heel onzekere grondslag, aangezien de rechtsverhouding tussen de instelling en de cliënt niet in overwegende mate bepalend is voor het ontstaan en de omvang van de betreffende vordering⁷⁴. Er volgde veel kritiek op deze beslissing van de HR⁷⁵. Onder het oude recht reeds was het onzeker of toekomstige saldi kunnen worden aangemerkt als toekomstige vorderingen met of zonder grondslag in de rechtsverhouding tussen rekeninghouder en bank- of giro-instelling. De wetgever geeft, voor het huidige recht, wat het *cederen* van dergelijke toekomstige saldi betreft te kennen dat hier geen reserves bestaan:

“De mogelijkheid van cessie van een toekomstige vordering uit een rekening-courant verhouding tot een bank staat b.v. in het ontwerp buiten twijfel”⁷⁶.

Daarmee is evenwel nog geen antwoord gegeven op de vraag of een dergelijke vordering als een toekomstige vordering met of zonder grondslag gekwalificeerd dient te worden. Dat antwoord geeft de geschiedenis van de totstandkoming van de wet elders⁷⁷: een toekomstige vordering van een cliënt op de bank- of giro-instelling is een toekomstige vordering zonder grondslag. Hoewel een enkeling⁷⁸ niettemin cessie van toekomstige saldi naar huidig recht niet mogelijk acht, ben ik van mening dat de geschiedenis van de totstandkoming van de wet en het systeem van de wet voldoende ruimte laten voor de mogelijkheid van cessie door de cliënt van zijn toekomstige vordering op de instelling⁷⁹.

IV. Conclusie

Een vordering bestaat of bestaat (nog) niet. In de loop der jaren is de scheidslijn tussen beide categorieën scherper geworden. In de jurisprudentie zijn een aantal belangrijke criteria ontwikkeld, aan de hand waarvan het onderscheid makkelijk te maken is. Niettemin is over een aantal vorderingen nog niet beslist of ze als toekomstig of als tegenwoordig beschouwd moeten worden.

Vorderingen tot schadevergoeding uit onrechtmatige daad ontstaan, wanneer aan alle wettelijk vereisten voor aansprakelijkheid is voldaan. Een (vermogensrechtelijke) vordering op een bestuursorgaan (lees: publiekrechtelijke rechtspersoon) ontstaat ofwel direct of wel naar aanleiding van een door het orgaan genomen beschikking. Een zogenaamde gebonden beschikking laat geen ruimte voor beslissingsvrijheid en de daaruit voortvloeiende vordering moet dan ook geacht worden van

rechtswege te ontstaan op het moment dat aan de wettelijke vereisten is voldaan. Is de beschikking niet gebonden, dan is het moment van beschikken het ontstaansmoment van de vordering.

Een vordering uit overeenkomst is toekomstig, wanneer er nog een intern element aan ontbreekt, een zogenaamd *vereiste*. Dit vereiste kan bijvoorbeeld een wilsverklaring zijn van de debiteur, het nakomen van de wederzijdse verbintenissen, of juist het niet-nakomen dat een boetebeding in werking doet treden. Een en ander dient te worden onderscheiden van de voorwaardelijke vordering en de vordering onder tijdsbepaling die als reeds bestaande vorderingen beschouwd dienen te worden. Zo ben ik van mening dat een vordering op een verzekeraar (uit verzekering) een bestaande, voorwaardelijke vordering is, zodra de verzekeringsovereenkomst is gesloten en de premies met betrekking tot het betreffende tijdvak zijn voldaan. Een huurtermijn is een toekomstige vordering, in die zin dat de vordering ontstaat zodra het betreffende huurgenot is verschaft door de wederpartij. Ook hier ziet men dat het wederkerigheidselement van belang is voor beantwoording van de vraag of een vordering reeds bestaat of juist nog niet. Ongeveer dezelfde wederkerigheidskwestie beïnvloedt de toekomstigheid van loonvorderingen. Het recht op loon dat de werknemer “nog moet verdienen”, is toekomstig.

Binnen de categorie toekomstige vorderingen dient men te onderscheiden tussen toekomstige vorderingen met grondslag in een reeds bestaande rechtsverhouding en die welke (nog) niet hun grondslag hebben in een bestaande rechtsverhouding. Zoals in de inleiding is gezegd, heeft het onderscheid gevolgen voor de vraag of beschikken of bezwaren bij voorbaat mogelijk is met betrekking tot een toekomstige vordering.

Een toekomstige vordering uit onrechtmatige daad verkrijgt grondslag op het moment dat de laedens handelt in strijd met zijn rechtsplicht. Een toekomstig recht op een “sociale uitkering” krijgt grondslag zodra de uitkerende instantie reeds nu uitkeringen doet aan de cliënt. Een toekomstige vordering uit overeenkomst (bijv. een eventueel te verbeuren boete) krijgt grondslag zodra de overeenkomst gesloten wordt. Toekomstige huurpenningen en arbeidsloon hebben zodoende grondslag als er een huur- c.q. arbeidsovereenkomst bestaat.

Een vordering op een bank- of giro-instelling in de vorm van een toekomstig saldo heeft geen grondslag in de overeenkomst tussen cliënt en instelling, maar veeleer in de rechtsverhouding tussen cliënt en de “derde” die ten behoeve van de cliënt stortingen en bijschrijvingen op diens rekening doet of bewerkstelligt. In de relatie bank-client is het toekomstig saldo een toekomstige vordering zonder grondslag.

Mr. W.H. van Boom

73. HR 7-6-1929, *NJ* 1929, 1285, m. nt. P.S. (girobeslag).

74. Vgl. Pitlo-Cahen, *Korte Uitleg*, 1992¹², p. 58-59.

75. Zie Ph.A.N. Houwing, *overdracht van toekomstige rechten* in “Verzamelde geschriften”, p. 66 en 75 e.v.; Paul Scholten in zijn annotatie bij het in noot 73 bedoelde arrest. Verpaalen-Köster, *Preadvies*, p. 113/4; Vgl. *Asser Zakenrecht I* (1985) nr. 332.

76. M.v.A. II art. 3.4.2.7.; *Parl. Gesch. Boek 3*, p. 397.

77. In een andere context, nl. bij de behandeling van beslag op toekomstige vorderingen; zie MvT TK 16 593, nr. 3 p. 50 en MvA EK 16 593, nr. 141a, p. 22.

78. Vgl. R.H.W.A. Verhoeven, *WPNR* 6025, p. 773. Verhoeven stelt hierin o.m. dat aan het door mij voorgestane onderscheid tussen vorderingen met en zonder grondslag geen rechtsgevolgen verbonden moeten worden. N.m.m. volgt de wet(gever) hem daarin niet. Zie ook noot. Molenaar in een reactie op Verhoeven benadert het probleem heel anders; volgens hem is het toekomstig saldo als een toekomstige vordering met grondslag aan te merken: *WPNR* 6029, p. 853, r.k.

79. Het arrest HR 23-2-1983, *NJ* 1984, 46, m. nt. W.M.K. (over cessie van toekomstige rente over een rekening-courantsaldo) zou mogelijk uitgelegd kunnen worden als zou de HR niet langer de girobeslag-leer aanhangen; het ging in dit recente arrest evenwel om levering ter overdracht bij voorbaat van een rente-vordering op een bank. Bij dit alles dient men wel het verschil tussen cessie, stille verpanding en beslag in het oog te houden. Voor levering bij voorbaat van een toekomstig banksaldo ter overdracht of vestiging van een medegeleend pandrecht is een grondslag in een bestaande rechtsverhouding niet nodig; het girobeslagarrest (HR 7-6-1929, *NJ* 1929, 1285, m. nt. P.S. (girobeslag)) houdt onder het huidig recht alleen zijn waarde met betrekking tot beslag (vgl. de in noot 77 genoemde stukken) en stille verpanding ex art. 3: 239 BW.